

Використана література:

1. Боднар І. Р. Фізичне виховання студентів з низьким рівнем фізичної підготовленості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.02 "Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення" / І. Р. Боднар. – Луцьк, 2000. – 19 с.
2. Глоба О. П. Корекційно-реабілітаційне навчання студентів вищих навчальних закладів з обмеженнями психофізичного розвитку засобами адаптивної фізичної культури / О. О. Ніколаєва, О. П. Глоба // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2011. – № 23(234).
3. Дубогай О. Д. Методика фізичного виховання студентів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи / О. Д. Дубогай, В. І. Завацький, Ю. О. Короп. – Луцьк: Надстир'я, 1995. – 220 с.
4. Іваночко О. Ю. Моделювання фізичних навантажень студенток спеціальних медичних груп із захворюванням серцево судинної системи / О. Ю. Іваночко, А. В. Магльований, О. Б. Кунинець // Молода спортивна наука України. – 2008. – Т. 3. – С. 99-104.

ГЛОБА А. П. Совершенствование адаптационных возможностей студентов с нарушениями опорно-двигательного аппарата.

Данная статья раскрывает значение организованных коррекционных занятий физическими упражнениями студентов специальных медицинских групп с нарушениями опорно-двигательного аппарата.

Ключевые слова: физические упражнения, коррекция нарушений психофизического развития, опорно-двигательный аппарат.

GLOBA A. Perfection of adaptation possibilities of students with violations of locomotorium.

This article exposes meaningfulness of employments physical exercises for the correction of physical violations related to violation of oporno-dvigatel'nyy aparat.

Key words: physical exercises, correction of physical violations, oporno -dvigatel'nyy aparat.

**Данько Н. П.
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка**

УМОВИ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті порівнюється сутність понять "здібності", "творчі здібності", "задатки". Розглядаються можливі шляхи виявлення творчих здібностей молодших школярів. Наводяться приклади створення педагогічних умов розвитку здібностей молодших школярів на уроках мистецтва.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, педагогічні умови, інтеграція.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогіки важливим є налагодження процесу навчання і виховання, зорієнтованого на розкриття потенціалу, творчий розвиток особистості учня.

Головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і творчої саморегуляції кожної особистості. У Державній національній програмі "Освіта" (Україна 21 ст.) визначена важлива проблема розвитку "творчих здібностей, творчої активності та самостійності. Розв'язання якої передбачає оновлення змісту і методів навчально-

виховного процесу, спрямованого на розвиток творчих здібностей учнів [3].

Питання творчого розвитку молодших школярів є досить актуальним. У рамках здійснення переходу від традиційної системи освіти, яка передбачає накопичення знань “середнім учнем”, ми намагаємось виявити оптимальні умови, засоби здійснення творчого розвитку особистості молодшого школяра в процесі мистецької діяльності.

Метою статті є розкриття сутності понять “здібності”, “творчі здібності”, виявлення специфічних особливостей здійснення процесу творчого розвитку молодших школярів та умов, що сприяють розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів. Протириччя полягає в необхідності досягнення загальної мети сучасної освіти й труднощах, які виникають у процесі здійснення творчого розвитку школярів.

Педагогічний аспект розвитку творчих здібностей розглядається в дослідженнях Л. Аристової, В. Андрєєва, І. Лернера, В. Паламарчук, О. Савченко, М. Скаткіна. Психологічні аспекти розвитку творчих здібностей розкриті в роботах Д. Богоявленської, Л. Виготського, П. Гальперіна, Д. Ельконіна, В. Крутецького. Умови розвитку творчих здібностей вивчають Н. Вишнякова, В. Лозова, С. Сисоєва.

Творчі здібності формуються протягом усього життя. Молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для творчого розвитку дітей. У цей період активно розвиваються уява, фантазія, образне, творче мислення школярів. Творчість – це норма дитячого розвитку. Саме початкова школа покликана виховувати дітей засобами мистецтва, сприяти розвитку природних задатків і творчих здібностей учнів.

Перш ніж організувати процес розвитку творчих здібностей учнів, слід з’ясувати сутність поняття “творчі здібності”. Останнім часом у літературі ми зустрічаємо опис процесу розвитку здібностей, але не завжди конкретні явища називають правильно. Досить часто можна спостерігати факт, коли автори ототожнюють поняття “здібність” і “творчі здібності”, “творчість” і “креативність”, “творчість” і “обдарованість”.

Кожне з вищезазначених понять мають своє особливе змістовне значення, розуміння якого веде до певних конкретних дій. Творчий процес тим більше розвиток творчих здібностей – це досить складне психологічне явище.

Творчі здібності не виникають самі по собі й не є природним арсеналом уже “готових благ”. Підґрунтям їх мають бути задатки, які притаманні кожній людині (яка народилась без анатомічних і психічних відхилень). Але чи будуть задатки перетворені на здібності, а потім на творчі здібності – це залежить від макро- і мікро- оточення дитини.

В. О. Моляко пояснює цю необхідність розвитку здібностей так: “реальне буття вимагає від нас усе більш точного прогнозування наших

творчих можливостей, бо ж не виключено, що творчі можливості – це наш останній ресурс у поєдинку зі створеними нами світом і самими собою” [5, с. 15].

Науковець підкреслює, що перед сучасною психологією стоять дуже відповідальні та складні завдання – здійснення глибокого наукового аналізу творчості та творчого потенціалу. В. О. Моляко стверджує, що на рубежі 20-21 століть психологічна наука цілеспрямовано досліджує, розробляє спеціальні засоби, прийоми, методи, технології стимулювання творчого пошуку, розвитку творчих здібностей. Він робить висновок, що соціально-економічні перетворення значною мірою стимулюють необхідність розв'язання надзвичайно складних завдань. Людині сьогодення необхідно оволодівати творчими вміннями, стратегіями і тактиками як інструментарієм у професійній та інших видах діяльності. Б. Ф. Ломов понад 20 років тому звернув увагу на те, що творчість потрібна людині не лише для створення романів, картин, віршів, але й для того, щоб просто виживати.

Задатки – це вроджені утворення, а здібності – набуті: “здібності – це не причина успішності людини в діяльності, а наслідок розвитку задатків у діяльності” [6]. Як пояснює О. Л. Музика, включаючись у діяльність, суб'єкт мобілізує свої задатки, які переструктуровуються, сплавляються і утворюють якісно нове утворення – здібності [6, с. 37].

О. Л. Музика розглядає творчі здібності як психологічне утворення, яке розвивається за загальними закономірностями розвитку здібностей. Він зазначає: “ здатність окремих людей до творчості підвищує адаптованість людства в цілому. Досягнення науки й техніки створюють матеріальне підґрунтя людської культури. З розвитком науково-технічного прогресу змінюється й людина, з'являється духовний компонент культури, який розвивається в мистецькій діяльності”.

Класичне визначення здібностей запропонував Б. М. Теплов. Здібності – складне, особистісне, полікомпонентне, але цілісне утворення; здібності не зводяться до знань, умінь, навичок [7].

Із цього визначення, як зазначає О. Л. Музика, випливає низка наслідків, важливих для створення програми розвитку здібностей:

1) розвивати здібності неможливо без розвитку особистості;

2) неможливо розвивати здібності за рахунок лише розвитку окремих їх компонентів;

3) знання, уміння, навички – це не мета, а засоби, навіть і побічні продукти діяльності.

Важливою, на думку О. Л. Музики є зорієнтованість на розвиток різних здібностей у різних діяльностях на основі творчих розумових дій та стратегій, які могли б бути перенесені на інші діяльності відповідно до тенденцій розвитку суб'єкта й навколишнього світу. Науковець підкреслює, що

особистість розвивається разом із розвитком здібностей, що ці два процеси взаємообумовлені: "...рівень розвитку здібностей визначає напрям розвитку особистості, а рівень особистісного розвитку, у свою чергу, визначає напрям її здібностей" [6, с. 37].

Варто усвідомлювати, що розвиток здібностей не відбувається відокремлено від розвитку особистості. Так, О. Л. Музика розглядає розвиток здібностей у взаємозв'язку з розвитком особистості. Автор спростовує положення про "константність" здібностей, у тому числі й творчих, яке: "незважаючи на його заперечення психологічною теорією, останнім часом дедалі більше поширюється в прикладних педагогічних дослідженнях" [6, с. 31-40].

Навчання повинно спрямовуватися на засвоєння дитиною художнього досвіду, творче застосування практичних дій будь-якої творчої діяльності (Н. Ветлугіна, Т. Казакова, М. Конін, О. Мелік-Пашаєв, В. Моляко, З. Новоявленська, С. Русова, О. Ушакова, Є. Фльоріна).

У процесі творчого розвитку особистості школярів важливим є врахування таких принципів: загально дидактичних, загально методичних, частково методичних. Побудова будь-якої дидактичної моделі навчання повинна спиратись на загально визнані дидактичні принципи, сформульовані провідними дидактами: А. М. Алексюком, Ю. К. Бабанським, І. Я. Лернером, М. М. Скаткіним, Г. І. Щукіною.

До найвизначніших принципів розробки навчального проекту, спрямованого на розвиток дитячих здібностей, належать такі: принцип природовідповідності, всебічного розвитку особистості, принцип взаємозв'язку навчання та розвитку, принцип співробітництва, принцип індивідуального підходу.

Останній принцип вважається вченими і практиками одним із найважливіших. Принцип індивідуального підходу виявляється в урахуванні індивідуальних особливостей кожної окремої дитини, в умінні педагога бачити особливість дитини, визначати її загальні та спеціальні здібності, а потім обирати відповідний засіб впливу.

Чітке дотримання цього принципу в організації мистецької діяльності учнів орієнтує педагога на пріоритетність творчого процесу над творчим продуктом. Для дітей важливим є сам процес активної творчої діяльності. В іншому випадку є небезпека занурення в "технічний бік". Завдання педагога – зберегти індивідуальність учня.

Важливим структурним елементом процесу розвитку творчих здібностей є умови сприяння розвитку творчості школярів. Так, К. Роджерс до зовнішніх умов відносить забезпечення психологічної безпеки та свободи вираження своїх почуттів і переживань. До внутрішніх умов, на його думку, належать відкритість дитини і внутрішня оцінка своєї творчості, можливість

вільно грати з образами і поняттями. Г. Сміт пропонує таке коло умов: фізичні (матеріал для творчості), соціально-емоційні умови, інтелектуальні (розвиток уміння розв'язувати творчі завдання, розвиток інтуїції, знань, емоцій). У моделі навчання серед умов розвитку творчих здібностей дитини Д. Рензуллі визначав такі: розширення кругозору, надання можливості діяти за інтересами; використання в навчальному процесі методів, що сприяють розвитку здібностей до мислення і сприймання. Л. А. Венгер, О. М. Дяченко (автори програми "Розвиток"), вважають умовою творчого розвитку дітей перенесення акцентів з інформативного навчання на розвивальне, із змісту навчання на його засоби. Це сприяє розвитку загальних інтелектуальних здібностей, які лежать в основі різних видів творчої діяльності. Н. Гавриш вважає, що важливою умовою є творча особистість педагога. Педагог має вірити в можливості своїх вихованців, слідкувати за динамікою розвитку творчих здібностей, творчого росту, вдумливо аналізувати продукти творчої діяльності дітей. Важливою умовою сприяння розвитку дитячих творчих здібностей є також сприймання дитячої творчості як цінності [2, с. 8-10]. В. Т. Кудрявцев важливою умовою розвитку творчих здібностей вважає створення щирої духопіднесеної атмосфери. Зацікавлене ставлення до навчання, домінування принципів особистісно орієнтованої моделі навчання, довірливе ставлення, врахування індивідуальних особливостей учнів, відчуття психологічної захищеності, успіху в різних видах діяльності, створення творчої атмосфери – все це є необхідним для організації процесу творчого розвитку особистості школярів. Б. Теплов стверджував, що творча діяльність здатна перетворюючи впливати на особистість дитини. Науковець називає творчу здібність здатністю до самоствердження, пояснюючи, що цю природну здібність можна розвивати [7]. Л. С. Виготський розглядає творчість як постійний супутник розвитку дитини, як діяльність, у результаті якої створюється щось нове, оригінальне, що відображає індивідуальні нахили, здібності людини [1]. Л. Горюнова підкреслює, що творчість – це вища форма активності та самостійності людини, яка містить елемент нового. Результати вивчення наукових джерел дають можливість з'ясувати, що вітчизняні і зарубіжні вчені по-різному характеризують поняття "творчість". Характерними ознаками творчості є – багата уява, фантазія, оригінальність, уміння бачити проблему та бажання нестандартно її вирішувати.

Дитяча діяльність розцінюється як творча в тому разі, коли створюється щось нове, досі невідоме дитині. У сучасній педагогіці особлива увага звертається на те, щоб активізувати учнів до творчої діяльності в процесі викладання всіх предметів.

В. Сухомлинський говорив, що не можна позбавляти учнів радісного духовного життя. Воно повноцінне лише тоді, коли дитина живе в світі гри,

казки, музики, фантазії, творчості. Без цього вона – засушена квітка. К. В. Пузиревич створив програму виявлення та розвитку обдарованості учнів. Провідною ідеєю програми є створення освітнього простору, у якому розвивалась би кожна дитина, розкриваючи свій потенціал. Автор вважає, що критерієм ефективного розвитку обдарованості дитини доцільно вважати її спроможність свідомо особистісно самовизначитись. Одним із завдань програми є забезпечення сприятливих психолого-педагогічних умов для актуалізації багатогранних творчих задатків учнів. Автор підкреслює думку про необхідність сприяння розвитку потенційної обдарованості кожної дитини.

Важливими принципами К. В. Пузиревич називає:

1) Принцип індивідуальної життєвої траєкторії – визначення учнями свого життєвого призначення та сенсу розвитку власних здібностей.

2) Принцип пріоритетності проєктивно-рефлексивних форм і методів організації навчально-виховного процесу – спонукання учнів до постійної актуалізації власної креативності.

Серед методів автор називає такі: методи психолого-педагогічного супроводу особистості, методи суб'єктивної організації.

Зміст роботи щодо організації педагогічних умов інтегрованого навчання охоплює взаємодію з дітьми та батьками. Робота з учнями передбачає: визначення творчих здібностей учнів, виявлення прихованих здібностей дітей і можливостей їхнього розвитку; спонукання дітей до розширення кола своїх інтересів, напрямків пізнання; підвищення рівня загальної культури та виявлення кращих якостей особистості, створення позитивного емоційного фону. Робота з батьками передбачає усвідомлення батьками своєї ролі щодо підтримки, виявлення та розвитку творчих здібностей дітей.

Нами створено модель інтегрованого навчального курсу “Світ мистецтва” для учнів 1 класу. Мета курсу – загальне ознайомлення першокласників з мистецтвом, як культурним явищем, пояснення першокласникам його різновидів, формування позитивної мотивації учнів до навчальної, творчої мистецької діяльності, що сприяє розвитку їх особистості. На базі НВК № 9 “Веснянка”, ЗСШ № 25 м. Суми та Хмелівської ЗОШ I-III ст. Роменського району Сумської області протягом 2010–2011 н. р. було здійснено експеримент з упровадження моделі інтегрованого художньо-естетичного курсу “Світ мистецтва” у навчальний процес початкової школи.

Як відомо, заняття мистецтвом є чудодійним засобом розвитку творчого потенціалу людини. Завдяки мистецькій діяльності людина здатна виявити свій внутрішній потенціал, розкритись як особистість. “Улюблений” вид мистецької творчої діяльності сприяє розвитку, вихованню конкретної особистості, впливає на формування її свідомості, моральної, естетичної,

духовної сфери.

За висловом В. Сухомлинського, не існує неталановитих дітей. У кожній дитині є природою закладені задатки. Їх варто спочатку розпізнати, виявити індивідуальні особливості, а потім розвивати творчі здібності. Творчість, творчі здібності – досить складні психолого-педагогічні явища. До розвитку творчих здібностей учнів не можна ставитись узагальнено як до абстрактного явища. Особистість кожного учня є неповторною, а шлях її розвитку, тим більше творчого розвитку, є індивідуальним. Виходячи з цієї думки, ми на власному практичному досвіді (1999–2011) намагалися створити педагогічні умови, за яких можливо було б організувати процес вивчення основ мистецтва першокласниками, виявити індивідуальні творчі здібності й розвивати їх.

Розпочинаючи свою навчальну діяльність, майже всі учні цікавляться шкільним життям, їм подобається навчатись, вони виявляють інтерес до різних видів навчальної діяльності. Але згодом їх прагнення навчатися згасає, перетворюється на протилежне бажання. Учні втрачають інтерес до навчальної діяльності, мистецької зокрема. Як відомо, психологічно молодші школярі, особливо учні 6-7 років, налаштовані на творчу діяльність, пов'язану з різними видами мистецтва – малювання, спів, виготовлення поробок. Так поряд із ігровою, навчальною діяльністю першокласників малювання є улюбленим видом діяльності, який є психологічно необхідним у цьому віці. Учні мають можливість виявити себе у своїх малюнках, які є природною необхідністю.

Як показали результати нашого дослідження, 49,14% першокласників люблять малювати, 32,76% співати, 30,94% – виготовляти поробки власними руками, 33,67% – танцювати. За результатами дослідження, у першокласників виявлено наявність акторських, художніх, музичних здібностей.

На нашу думку, важливим є факт надання можливості учням спочатку познайомитися з існуванням різних видів мистецької діяльності. Психологічно необхідною є ситуація вибору “улюбленої діяльності”, можливість розкритися, вільно виявляти себе в будь-якому виді діяльності – співі, малюванні, танці, виготовленні поробок, віршуванні, тощо.

Структурою та змістом інтегрованого курсу “Світ мистецтва” передбачена презентація різних видів мистецтва, виконання учнями різних видів творчої діяльності, їх самовизначення, виконання “ролей митців” за вибором. Кожен учень під час занять за власним бажанням має можливість використовувати роль художника, музиканта, композитора, співака, скульптора, актора, поета, казкаря.

Висновки. Матеріал цієї статті дає можливість вважати обрану тему своєчасною, доцільною та стверджувати той факт, що процес організації

творчого розвитку молодших школярів є складним і багатогранним. Важливо створити певні педагогічні умови, що сприяли б ефективному навчанню мистецтва, виявленню та розвитку індивідуальних творчих здібностей молодших школярів. До основних педагогічних умов ми відносимо: 1) чітке уявлення про сутність поняття “творчі здібності”, усвідомлення різниці між загальними здібностями та творчими здібностями; 2) орієнтація на індивідуальний творчий розвиток особистості кожного учня, врахування індивідуальних задатків, інтегралів; 3) створення сприятливої психологічної атмосфери; 4) створення ситуації успіху, вибору; 5) прояв поваги до процесу та результатів творчої діяльності учнів; 6) інтегрування різних видів мистецтва та ролі художньої діяльності дітей.

Насамкінець вважаємо за доцільне визначити перспективні орієнтири в обраній проблематиці, які полягають у дослідженні таких аспектів музичного навчання, як: гедоністичне спрямування навчального процесу; рефлексивне осягнення цінностей музичного мистецтва тощо.

Використана література:

1. *Выготский Л. С.* Воображение и творчество в детском возрасте: психологический очерк : кн. для учителя / послесл. В. В. Давыдова. – 3-е изд. – М. : Просвещение, 1991. – 93 с.
2. *Гавриш Н. В.* Інтеграція – питання не тактики, а стратегії / Н. В. Гавриш // Дошкільна педагогіка. – 2005. – № 4. – С. 8-10.
3. Державна національна програма “Освіта” (Україна 21 ст.). – Райдуга, 1994. – 61 с.
4. *Давыдов В. В.* Что такое учебная деятельность / В. В. Давыдов // Начальная школа. – 1999. – № 7. – С. 12-14.
5. *Моляко В. О.* Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : колективна монографія / В. О. Моляко (ред.), О. Л. Музика (ред.). – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.
6. *Музика О. Л.* Здібності у системі цінностей регуляції розвитку творчо обдарованої особистості // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості : збірник наукових праць / за ред. В. О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 15. – Ч. 1. – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 49-55.
7. *Теплов Б. М.* Психологические вопросы художественного воспитания. – М., 1997. – 204 с.

ДАНЬКО Н. П. Условия творческого развития младших школьников.

В статье сравниваются понятия “способности”, “творческие способности”, “задатки”. Рассматриваются возможные варианты определения творческих способностей учеников. Приводятся примеры создания педагогических условий развития способностей младших школьников во время проведения интегративных уроков искусства.

Ключевые слова: творчество, творческие способности, педагогические условия, интеграция.

DANKO N. P. The terms of creative development junior schoolchildren's.

The notions: “abilities”, “creative abilities”, “bents” are compared in this article. Practicable methods of determined of pupil's creative abilities are examined. Examples of pedagogical conditions creation of junior schoolchildren's abilities at integrated art lessons are given here.

Keywords: creation, creative abilities, pedagogical terms, integration.